

DE CE ROMÂNI ȘI NU DACI?

de Prof. Vasile Duma

Scriind “O enigmă și un miracol istoric: poporul român” (1940), Gheorghe I. Brătianu recunoaște tacit impasul în care au ajuns cercetările privind originea limbii și poporului român, după aproape două secole de dezbateri pe această temă. Dacă pentru învățații Școlii Ardelene și cei ai curentului latinist de la Blaj lucrurile erau clare (ne tragem din legionarii aduși de împăratul Traian în Dacia), studiul lui Hașdeu “Perit-au dacii”(1860) aduce în atenție rolul pe care l-au avut vechii locuitori ai regatului dac în etnogeneza românilor. Drept rezultat, s-a conturat o teorie acceptată oficial, după care poporul român este rezultatul romanizării dacilor, proces care s-a întins pe parcursul mai multor secole, astfel încât la venirea ungarilor noul popor daco-roman este deja încheiat. Teoria romanizării dacilor are însă două mari neajunsuri: romanii au cucerit doar o parte din teritoriul locuit de daci (unii vorbesc de 30%) și timpul scurt cât acest teritoriu s-a aflat sub ocupație romană (160 de ani). Explicațiile privind romanizarea dacilor liberi sunt simple fantezii și nu pot fi probate nici cu similitudini cu alte popoare. De ce nu au fost romanizați germanii, din moment ce o bună parte din teritoriul locuit de aceștia a stat sub stăpânire romană mai mult decât cel al Daciei? Acest lucru i-a determinat pe unii să pună sub semnul întrebării teoria romanizării dacilor și au încercat să emită o altă teorie: dacii nu aveau nevoie să fie romanizați, căci ei vorbeau deja o limbă înrudită cu latina.

În absența unor izvoare scrise, adversarii noii teorii invocă numele poetului Ovidius, care a trăit în mijlocul geților, le-a învățat limba și a scris(se spune) în limba lor, care mărturisește că “*barbarii nu cunosc limba latină*”. Ovidius era un exponent al aristocrației romane, limba poemelor sale era o latină desăvârșită și nu ar fi de mirare dacă “plebea” nu o înțelegea. Ce s-ar întâmpla astăzi dacă cineva ar vorbi în limba latină unor români, chiar școliți? Câți l-ar înțelege? Dar acel cineva(un roman) i-ar înțelege pe cei care vorbesc limba română? Răspunsul ar fi negativ în ambele situații. Lucrurile ar fi putut fi identice și acum 2.000 de ani, nu numai în Dacia, ci pe tot întinsul Imperiului Roman, marea majoritate a populației vorbea o latină vulgară cu diferențe considerabile de la un popor la altul, care se deosebea mult de latina cultă, folosită în armată, în administrație și de către elita politică.

Același Ovidius mărturisește în **Tristele. Cartea a III-a, Elegia a XIV-a:**

“*Îmi pare că aș putea scrie în versuri getice/ Crede-mă, mi-e teamă că s-au strecurat printre cele latinești/ Și că în versurile mele vei citi cuvinte pontice*”. Altfel spus, cel care a scris toată viața în limba latină strecoară în versurile sale, fără să-și dea seama, cuvinte ale barbarilor. Acest lucru e posibil doar dacă acele cuvinte erau, nu neapărat identice, ci asemănătoare, poetul dându-le o formă latinizantă. Poate că acele cuvinte “**pontice**” nu făceau parte din vocabularul select al aristocrației romane, fiind socotite “**vulgare**”(prin urmare nu își aveau locul în operă), poetul simțind nevoia să-și avertizeze cititorul cu privire la prezența acestora, socotindu-le ca pe o scăpare din partea autorului, mai mult ca sigur pentru a atrage atenția asupra “decăderii” în care a ajuns acesta în urma exilului, fiind nevoit să trăiască printre “barbari”, să adopte felul lor de trai și să le învețe limba.

Dintre limbile romanice, limba română se aseamănă cel mai mult cu limba italiană, ceea ce i-a determinat pe numeroși autori, care au scris diverse istorii ale Transilvaniei, să formuleze ipoteza originii romane a poporului român: "L'idioma in particolare della Transalpina, ove pochi altri habitano che Valacchi, é il latino, cioè italiano corroto, segni veri di esserci state Collonie de`Romani. Dicendo à Dio, Zieo, à Dominatio tua, Dominata, al Cavallo, Callo." (**În mod particular, limba(idiomul) Transalpinei, unde printre alții locuiesc Valahii, e Latina, adică italiana coruptă, semn incontestabil (veri) de a fi fost colonie a romanilor, zicând Zeu pentru Dio, dominata, pentru dominatio tua, cal pentru cavallo**) (Am citat din "**Delle guerre et rivolgimenti del regno d`Ungaria e della Transilvania...**" de Tomasi Giorgio, pag.58, Veneția, 1621). Dar limba italiană literară, diferită fundamental de mulțimea de dialecte existente în peninsulă, are la bază dialectul umbro-toscan, locul unde a înflorit vechea civilizație etruscă, anterioară celei latine, ceea ce ne determină să credem că limba acestora (a etruscilor) avea aceleași rădăcini cu limba dacilor (Cum se explică faptul că întâlnim în vechile texte italiene cuvinte care astăzi nu mai sunt folosite, dar prezente în limba română, sau forme verbale pe care limba Italiană contemporană le-a abandonat, dar neschimbate în limba română: ex. imperfectul verbului "a avea" pers.a III-a sg. într-un text de la 1638 " lui avea", ca în limba română, iar în limba italiană actuală forma este " lui aveva" . Dacă limba română ar fi rezultatul romanizării dacilor, atunci am fi avut și pe teritoriul Daciei o mulțime de dialecte (ca în Italia sau în Franța) și nu am mai fi putut vorbi de caracterul unitar al acesteia, o altă "enigmă", care nu a putut fi descifrată. Fiindcă e de-a dreptul paradoxal cum în peninsula italică, romanizată mai bine de o mie de ani, fiecare regiune își are dialectal său, atât de diferit de limba oficială, încât trebuie tradus pentru a fi înțeles, iar în Dacia, cu toate valorile de popoare care s-au perindat pe teritoriul ei, limba română are caracter unitar, dialectele sunt inexistente, putându-se vorbi cel mult de regionalisme, care însă nu îi afectează structura gramaticală, simțindu-se într-o oarecare măsură la nivel lexical. Dacă dacii din toate provinciile ar fi fost romanizați, atunci, cel puțin cei din teritoriile aflate sub stăpânire romană ar fi avut un dialect substanțial diferit(puternic latinizant) de cel al celor din celelalte zone, care au suferit influența romană într-o măsură mult mai mică

După retragerea romanilor în sudul Dunării (271-275 e.n.), dacii mai sunt prezenți în izvoarele scrise aproximativ un secol, ultima însemnare datând din anul 336, când împăratul Constantin cel Mare își atribuie titlul de "**Dacicus Maximus**", după ce a câștigat o bătălie importantă împotriva dacilor liberi. Ei vor reapare la începutul mileniului al doilea, dar sub un nume nou "**vlahi, blachoi**", primul document care le atestă existența fiind o diplomă a împăratului Vasile II din anul 1020. Chiar dacă în diploma respectivă se face referire la populațiile vorbitoare ale unui idiom latin din sudul Dunării, termenul va fi folosit și pentru cei din nordul fluviului, locuitori ai fostului regat dac, din moment ce îi găsim menționați în toate textele, începând cu **Gesta Hungarorum** și apoi pe tot parcursul evului mediu, până în epoca modernă.

Termenul "**vlah/valah**" nu a fost însă niciodată adoptat de populația nord-dunăreană, cei numiți astfel spunându-și "**rumâni**": "*Tengono per ignominia il nome di Valacco, non volendo essere appellati con altro vocabolo che di Romanischi, gloriandosi*

d'havere origine da Romani". ("Consideră o jignire termenul Valah, nevrând să fie numiți cu alt cuvânt decât Rumâni, mândrindu-se de a avea origine din Romani"). (Citat din lucrarea menționată mai sus a lui Tomasi Giorgio, pag. 58). Mult mai explicit este Johannes Tröster, un erudit sas din Sibiu, care reproduce în lucrarea sa "**Das Alt-und Neu Teutsche Dacia**", apărută la Nürnberg în 1666, vorbirea rumânilor : "*Assa greschte Rumuny*", alăturând și traducerea în germană: "*Also rede die Wallachen*", (cf. Antonie Plămădeală, "**Romanitate, Continuitate, Unitate**", Siniu, 1988).

Întrebarea care se pune este de ce "*rumâni*" și nu "*valahi*", cum erau numiți oficial? În toate textele redactate în limba latină și apoi, mai târziu, și în limbile popoarelor occidentale, este utilizat termenul "*valah*". În schimb, popoarele slave din jur i-au numit și îi numesc și astăzi "*rumâni*". Să datorăm cuvântul "*rumân*" slavilor care au venit peste noi? Dar de ce, dacă erau daci în marea lor majoritate, granița Imperiului Roman oprindu-se la Dunăre? Un prim indiciu l-am putea găsi în **Gesta Hungarorum**, în răspunsul pe care Menumortut îl transmite lui Arpad, ducele ungarilor, că pământul pe care îl deține acum "*din grația domnului meu, a împăratului din Constantinopol, nimenea nu-l poate răpi din mâinile mele*". Faptele relatate se petrec în jurul anului 900 și din spusele lui Menumortut rezultă că se bucura de protecția împăratului din Constantinopol, chiar dacă aceasta era doar declarativă, întrucât nu i-a dat niciun ajutor pentru a face față agresorilor unguri. Faptul că dacii vorbeau o limbă asemănătoare cu latina să-i fi determinat pe cei care au năvălit în valuri peste ei să considere că sunt pe teritoriul roman, deși, de facto, acesta începea dincolo de Dunăre? Poate că și autohtonii invocau (asemenea lui Menumortut) protecția imperială pentru a se apăra, zicându-și romani, adică cetățeni romani, pretinzând că se bucură ca orice cetățean al imperiului de aceleași drepturi, care să le fie respectate și de cei de curând veniți peste ei. A fost probabil atitudinea pe care o vor avea românii ardeleni după mai bine de o mie de ani, când își cereau drepturile, invocând că sunt urmașii romanilor sau, cum frumos spune O.Goga, că "*sunt din neam împărătesc*".

Dacii nu au fost singurii care și-au pierdut numele în epoca respectivă. Este cunoscută situația galilor. După ce au fost cucerți de romani în urma unei victorii răsunătoare, cea a lui Iulius Cezar din anul 52 î.Hr., galii s-au aflat sub stăpânire romană până în 486 d.Hr., când francii, popor germanic, cuceresc regiunea și întemeiază Regatul Franței. S-a ajuns astfel ca poporul vechii provincii galice să se numească francez, să vorbească limba franceză, deși aceasta este o limbă romanică. Mai aproape de noi, slavii (împreună cu bulgarii) se așează în masă în sudul Dunării în jurul anului 600, dar, fiindcă bulgarii (neam turcic) întemeiază primele formațiuni statale, poporul se numește bulgar, deși vorbește o limbă slavă. Tiparul acesta nu poate fi aplicat sub nicio formă teritoriilor nord-dunărene. Dacii sunt cucerți de romani pentru o scurtă perioadă de timp și nu în totalitate. După retragerea romană, dacii au continuat să se numească daci cel puțin încă o sută de ani. Între timp, peste ei s-a abătut valul popoarelor migratoare, atrase acum de noua Romă cu sediul la Constantinopol: goții (332), slavii și bulgarii(sec.VI), avarii (558), pecenegii(934) și, nu în ultimul rând, ungurii (în jurul anului 900). **Gesta Hungarorum** menționează ca locuitori ai spațiului carpatic pe slavi, bulgari și blachi. Ordinea nu este întâmplătoare și nu are la bază criteriul etnic, ci pe cel al deținerii puterii. Slavii și bulgarii sunt pe primele locuri, fiindcă lor le datorăm primele formațiuni statale

înregistrate de istorie, numite cnezate și voievodate, formațiuni care s-au menținut pe tot parcursul evului mediu. În plus, numele primilor noștri voievozi sunt slave: Dragoș, Bogdan, Vlaicu, Mircea, Vlad. Asta nu înseamnă că blachi (românii) nu au avut o organizare statală înainte de sosirea slavilor. De ce în **Gesta Hungarorum** nu este menționată nicio formațiune statală slavă, fiind în schimb amintite două formațiuni ale blachilor: cea a lui Gelu(primul martir al neamului românesc) și cea a lui Menumorut(în cronică se spune că acesta era nepotul lui Morout, probabil un derivat de la Morus/Mureș) . Că Menumorut era urmaș al dacilor, aflăm tot din cronică: Arpad zice că se trage din vița regelui Attila, care se numea biciul lui Dumnezeu, și de aceea revendică pământul, dar ducele bihorean îi răspunde că Attila *“tot asemenea cu mână violentă a răpit acest pământ de la strămoșul meu”*. Cum Attila a murit în anul 453, e clar că strămoșul lui Menumorut nu putea fi bulgar, așa cum susțin unii.

Enigma și miracolul istoric de care vorbea Gh. I. Brătianu rezultă tocmai din această imposibilitate de a aplica un tipar formării poporului roman. După modelul galic, poporul nord-dunărean ar fi vorbit o limbă romanică, dar ar fi trebuit să poarte un nume slav, deoarece formațiunile statale au fost întemeiate de slavi. De ce poporul acesta a ales să se numească **rumân**, iar limba sa **rumânească**, când toate condițiile istorice nu erau favorabile acestui lucru? De ce s-au încăpăținat românii să-și păstreze limba, chiar și atunci când în biserici se rugau într-o limbă străină? Cum se face că, fără a avea tradiția scrisului, primul nostru document scris, e vorba de **Scrisoarea lui Neacșu(1521)**, e scris într-o frumoasă limbă românească, aproape identică celei vorbite astăzi. Dacă acum 500 de ani limba română era aproape ca cea actuală, cum era oare înainte cu 500 de ani sau chiar mai mult, înainte de venirea slavilor? În lipsa unor izvoare scrise, nu putem decât să presupunem că limba română a fost influențată într-o măsură mult mai mică de limba triburilor slave (în special bulgare), decât susțin unii.

Să fi fost numele **roman/rumân** acceptat mai întâi de către dacii din provinciile romanizate, iar apoi și de către ceilalți, deoarece le dădea sentimentul unității de neam, acum când nu mai aveau un stat care să îi apere și erau la bunul plac al popoarelor care se revărsau peste ei? Cel mai probabil slavii au atribuit numele de **rumân** tuturor celor care vorbeau un idiom latin, indiferent de zona geografică unde locuiau (Transilvania, Maramureș, Moldova, Muntenia, Oltenia, Banat), dar și în sudul Dunării populațiile aflate în vecinătatea slavilor au în structura numelui termenul **român** (aromâni, meglenoromâni, istroromâni). Dacii nu au renunțat la numele lor, fiindcă au fost deznaționalizați, ei nu și-au pierdut limba, credința și obiceiurile lor nu au putut fi izgonite nici prin forța armelor, nici prin puterea vorbelor, dar fiind numiți generic **rumâni**, de către cei care acum le controlau destinul, au adoptat acest nume, pe care nu îl considerau deloc înjositor, fiindcă le dădea sentimentul că sunt niște învingători .”*Secole îndelungate Dacii își vor continua viața de astăzi. Oamenii civilizați și barbari vor trece peste aceste pământuri și toți învingătorii vor fi de fapt niște învinși, căci vechea blândețe a acestor locuri va rodi în sufletele lor; atunci când acest pământ va fi suferit toate umilințele, călcat în picioare de toți războinicii lumii, atunci își va fi împlinit misiunea sa și va împărtăși tuturor celorlalte popoare marele său mesaj.*”(citat din remarcabilul roman al lui Vintilă Horia **Dumnezeu s-a născut în exil**).

